

RECHTEN EN VRIJHEDEN VAN DE MINDERJARIGEN (1)

Marcel VON DEN BUSCH

Het begrip der fundamentele rechten en vrijheden vindt zijn oorsprong in het concept van de rechtstaat, die - in tegenstelling met de politiestaat (2) - de subjectieve rechten en vrijheden van de rechtsonderhorigen t.a.v. de overheid door haar structuren waarborgt. Hiertoe werden deze rechten en vrijheden opgenomen in de nationale grondwetten, al dan niet voorafgegaan door een plechtige verklaring (3). Deze materie, die zich aanvankelijk enkel op het nationale vlak situeerde, heeft sindsdien een internationaliseringsproces ondergaan, wat leidde tot de universele verklaring van de rechten van de mens (10 december 1948) en de Europese conventie tot bescherming van de mens en de fundamentele vrijheden (4 november 1950) (4). Terwijl de eerste een filosofische beginselverklaring met louter morele waarde inhoudt, werd de Europese conventie krachtens parlementaire goedkeuring bij wet van 13 mei 1955 een bestanddeel van de Belgische positieve rechtsorde (5).

- (1) Dit artikel werd geschreven naar aanleiding van een studie-weekend voor het seminarie Staatsrecht o.l.v. de heer K. Rimanque, waarin dit jaar de rechten en vrijheden der minderjarigen werden bestudeerd.
- (2) M. DUVERGER, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, dl. 1, Parijs, 1959.
- (3) Zie MAST, A., *Overzicht van het grondwettelijk recht*, 1966, nr. 350.
- (4) VASAK, K., *La convention européenne des droits de l'homme*, Parijs, 1964.
- (5) De tekst van de Europese conventie werd als basis verkozen boven de grondwet omwille van haar actuelere formulering. De rechten en vrijheden die erin vermeld staan, komen eveneens voor in de grondwet. Zie: Bescheiden Senaat, 1952-1953, nr. 279, blz. 36.

Naast de toepasselijkheid van deze fundamentele rechten en vrijheden op de verhouding tussen individu en overheid, erkent men hun gelding ook op de relatie tussen de individuen onderling. En hierbij wordt t.a.v. de minderjarigen een bijzondere problematiek in het leven geroepen door het bestaan van twee rechtsfiguren : de ouderlijke macht in de eerste plaats en vervolgens de handelingsonbekwaamheid. De vraag die wij hier willen onderzoeken luidt : kunnen - rekening houdende met deze twee rechtsfiguren - de fundamentele rechten en vrijheden door minderjarigen uitgeoefend worden ?

Op enige uitzonderingen na werd deze vraag traditioneel door de rechtsleer en de rechtspraak op negatieve wijze beantwoord. Men argumenteerde dat de ouderlijke macht, die het recht op toezicht en opvoeding inhoudt, de uitoefening van rechten en vrijheden door de minderjarige verhinderde. Ruimer gesteld : in een conflict ontstaan door de uitoefening van fundamentele rechten door de minderjarige zelf tussen hem en de persoon die het opvoedingsgezag waarnam, was de wil van deze laatste bepalend.

Hiervan treffen we talrijke voorbeelden aan. Zo bv. oefenen de ouders toezicht uit op de briefwisseling van de minderjarige (6). «La puissance paternelle prime le principe constitutionnel du secret des lettres» (7). In de postwetgeving vinden we dat poststukken aan niet mondig verklaarde minderjarigen onder de achttien jaar maar postliggend mogen worden besteld met de toelating van de persoon die het vaderlijk gezag uitoefent of onder wiens toezicht de minderjarige staat (8). Dit doet nochtans geen afbreuk aan het controlerecht van de ouders (9).

De vrijheid van erediens en geweten moet genuanceerd behandeld worden. Zo kan de 18-jarige krachtens de wet van 3 juni 1964 dienst weigeren wegens gewetensbezwaren (10). De 18-jarige heeft tevens keuzevrijheid tussen de lessen in moraal en de lessen in godsdienst (11). Deze mogelijkheden beantwoorden niet aan een algemene politiek. Het zijn nog steeds de ouders die op basis van hun opvoedingstaak beslissen over de godsdienstige opvoeding van het kind (12). Zijn zij het hierover niet eens, dan is de wil van de vader doorslaggevend. De moeder kan zich echter tot de rechtbank wenden (art. 373 B.W.), die «in het belang van het kind»

- (6) DEKKERS, R., dl. 1, 1956, nr. 351 ; De Page, dl. 1, 1962, nr. 767 ; Les Nouvelles, Droit Civil, dl. 2, *Puissance paternelle*, nr. 82 ; Planiol et Ripert, dl. 1, 1937, nr. 1657.
- (7) Les Nouvelles, *l.c.*
- (8) M.B. 12 jan. 1970 (B.S. 23 april 1970), art. 65.
- (9) DE PAGE, dl. 1, 1962, nr. 767.
- (10) Wet 3 juni 1964 (B.S. 19 juni 1964).
- (11) Wet 2 juni 1970 (B.S. 9 januari 1971).
- (12) Dekkers, dl. 1, 1956, nr. 351 ; DE PAGE, dl. 1, 1962, nr. 767 ; Les Nouvelles, Droit Civil, dl. 2, nr. 78. De ouders kunnen van derden schadevergoeding vorderen wegens onrechtmatige inmenging : zie bv. Luik, 5 mei 1909, *Pas.*, 1909, II, 219.

uitspraak doet. Wel treffen we in onze rechtspraak een vonnis aan van de rechtbank van Dinant, die deze constitutionele vrijheid aan de minderjarige waarborgt indien hij over het nodige onderscheidingsvermogen (l'âge discretionnaire beschikt (13). Maar de rechtsleer is deze strekking blijkbaar niet erg genegen (14). «Ne vaut-il, dès lors, pas mieux en revenir aux sains principes : l'enfant n'est capable, même pour ses droits constitutionnels, et dans la mesure où ils entrent en conflit avec la puissance paternelle, qu'à sa majorité. ... La liberté des cultes, qui n'a pas été institué pour faire échec à la puissance paternelle.» (15).

In het kader van het recht op onderwijs is de leerplicht in onze rechtsorde geconstrueerd als een verplichting opgelegd aan de ouders, niet als een recht van de kinderen (16). Ook op dit vlak is de wil van de ouders (bv. schoolkeuze) bepalend (17).

Het recht op een eerlijk proces en de rechten van de verdediging zitten vervat in art. 6 E.V.R.M. De minderjarige kan op dit ogenblik echter geen zaak aanhangig maken bij de burgerlijke rechtbank. Wanneer bv. de toestemming tot het huwelijk van een minderjarige wordt geweigerd, kan de jeugdrechtbank enkel op vordering van de Procureur des Konings het kind de toestemming verlenen om een huwelijk aan te gaan (art. 160 bis B.W.). De minderjarige staat hier dus in een afhankelijke positie.

Artikel 5 E.V.R.M. waarborgt de persoonlijke vrijheid en veiligheid. In dit verband willen we even stilstaan bij de wet op de jeugdbescherming (18). Deze voorziet in art. 37, 4° dat de jeugdrechtbank ter maatregel van bewaring, behoeding en opvoeding de minderjarige kan toevertrouwen aan de groep rijksgestichten voor observatie en opvoeding onder toezicht. Deze plaatsing betekent in feite een vrijheidsberoving voor de minderjarige, zodat men dient na te gaan of art. 5 E.V.R.M. hier zijn volle toepassing krijgt. Zo dit in feite niet het geval blijkt te zijn, geniet de minderjarige ook dit fundamenteel recht niet (19).

Tenslotte stippen we nog drie rechten even aan. Vooreerst het beroepsgeheim. Hier is de rechtsleer genuanceerder en erkent dat bv. een geneesheer kan gebonden zijn door het beroepsgeheim t.a.v. de minderjarige (20). Voor de instanties van de jeugdbescherming is dit in de wet van 1965 geregeld. Vervolgens is er het domein

(13) Rb. Dinant, 14 februari 1907, *Pas.*, III, 201; Luik, 5 mei 1909, *Pas.*, 1909, II, 219.

Dit stemt overeen met de leer van de «fixed opinion» in Engeland.

(14) DE PAGE, dl. 1, 1962, nr. 788; Dekkers, dl. 1, 1956, p. 235, voetnoot (1).

(15) DE PAGE, *l.c.*

(16) A.P.R., *Leerplichts* (A. VANDER STICHELE), hoofdstuk 1.

(17) Dekkers, dl. 1, 1956, nr. 351; DE PAGE, dl. 1, 1962, nr. 767 en 788; PLANIOL et RIPERT, dl. 1, 1937, nr. 1657.

(18) Wet 8 april 1965 (*B.S.* 15 april 1965, errata *B.S.* 19 mei 1965).

(19) Over de eerste resultaten van deze wet leze men: *Ann. Dr.*, 1971, nr. 1-2.

(20) Zie o.a.: BLANPAIN, R., Juridische aspecten van medisch beroepsgeheim, *Acta hospitalia*, vol. 5, nr. 2, 1965.

van de vrijheid van vreedzame vergoeding en de vrijheid van vereniging. Hier heerst geen zekerheid, maar men stelt vast dat jongeren toetreden tot verenigingen, zonder dat hun meestal een voorafgaandelijke toestemming van de ouders wordt gevraagd. Tenslotte is het recht op leven en fysieke integriteit hen door het strafwetboek op voldoende wijze gewaarborgd (21).

Deze traditionele opvatting waarbij over het algemeen de rechten en vrijheden niet uitgeoefend kunnen worden door de minderjarigen, moet aan een kritisch onderzoek worden onderworpen. Hierbij stellen zich twee vragen : 1° betekent de ouderlijke macht de onmogelijkheid tot uitoefening van deze rechten door de minderjarige, en 2° belet de handelingsonbekwaamheid van de minderjarige de uitoefening van deze rechten door hemzelf.

De ouderlijke macht is een macht, een bevoegdheid die aan de ouders werd toegekend in het belang van de minderjarigen en als dusdanig moet uitgeoefend worden. Zij is m.a.w. een discretionaire, maar een doelgebonden bevoegdheid (22). Nu heeft natuurlijk niemand ooit beweerd dat de ouderlijke macht niet in het belang van de minderjarige ingesteld werd, maar de gevolgen die aan deze bewering gehecht worden verschillen. Men kan hier inderdaad uit afleiden dat de minderjarige er steeds belang bij heeft dat over zijn handel en wandel wordt beslist tot zijn meerderjarigheid, dat deze beslissingen als het ware noodzakelijk steeds in zijn belang getroffen worden. Deze gevolgtrekking lijkt ons onjuist te zijn omdat zij aan die ouderlijke macht een bijna discretionair karakter verleent, wat strijdig is met de wezenlijke doelgebondenheid ervan. Het lijkt ons juist te zeggen dat vermits de uitoefening van de ouderlijke macht gebonden is aan het belang van het kind, vermits zij een functionele bevoegdheid is, zij een einde neemt op het ogenblik dat ze niet meer beantwoordt aan haar oorspronkelijk doel, ook al valt dit ogenblik vóór de huidige meerderjarigheidsgrens. Het is evident dat de minderjarige bescherming en opleiding behoeft, maar het is even duidelijk dat hij belangen bezit, die hij moet kunnen ontplooien. Deze belangen kunnen nu precies inhouden dat hij autonoom optreedt, zodat de ouderlijke macht, in haar doelgebondenheid, geen hinderpaal mag zijn voor dit zelfstandige optreden. Zo zij dit toch is, betekent dit een afwending van bevoegdheid (23). Het is duidelijk dat men de toekenning van de fundamentele rechten en vrijheden, die gegrond zijn op de menselijke waardigheid die ook een minderjarige bezit, in onze maatschappij niet langer meer kan koppelen aan de huidige meerderjarigheidsgrens. We mogen dus besluiten dat de

(21) Vruchtafdrijving (art. 348 e.v. SWB), ontvoering (art. 368 e.v. SWB), aanranding van de eerbaarheid en verkrachting (art. 372 e.v. SWB), i.v.m. onderhoud (art. 401 bis, 420 SWB).

(22) VAN GERVEN W., *Algemeen deel*, nr. 67.

(23) Over deze terminologie zie: VAN GERVEN W., *o.c.*, p. 175, voetnoot 67.

ouderlijke macht de uitoefening van fundamentele rechten en vrijheden door minderjarigen niet mag verhinderen wanneer dit in het belang is van de minderjarige, die op maatschappelijk verantwoorde wijze er wil van gebruik maken.

Ook de handelingsonbekwaamheid staat o.i. de uitoefening van deze rechten niet in de weg. Zij betekent immers dat een persoon, die titularis van subjectieve rechten is, deze zelf niet kan uitoefenen. D.w.z. dat hij niet de bevoegdheid bezit om rechtshandelingen te stellen (24). De uitoefening van fundamentele rechten geschiedt nu juist hoofdzakelijk niet door rechtshandelingen, maar door gewone feitelijke handelingen. Het huldigen van een eigen politieke opvatting, zelf zijn godsdienst kiezen, met vrienden corresponderen, boeken naar eigen keuze lezen zijn daden die moeilijk als rechtshandelingen te kwalificeren zijn. Hieruit besluiten wij dus dat de handelingsonbekwaamheid geen hinderpaal betekent voor de uitoefening van rechten en vrijheden door minderjarigen in de mate dat deze uitoefeningsdaad niet als rechtshandeling wordt gekwalificeerd.

Als algemeen besluit stellen wij dat de minderjarigen principieel de rechten en vrijheden moeten genieten op grond van hun menselijke waardigheid. De ouderlijke macht kon hier slechts beperkingen aan toebrengen indien het belang van de minderjarige dit vereist, terwijl de handelingsonbekwaamheid enkel de uitoefening ervan verhindert wanneer ze een rechtshandeling inhoudt. Deze opvatting die in de huidige rechtsleer en rechtspraak niet wordt gehuldigd, kan volgens de deelnemers aan dit seminarie met voldoende argumenten worden gestaafd.

(24) DE PAGE, dl. 1, 1962, nr. 75 e.v.; DE PAGE, dl. 2, 1964, titel 1 en 2; DEKKERS, dl. 1, 1956, nr. 461; VAN GERVEN, W., *o.c.*, nr. 38.